

ERDÉLY

AZ ELSŐ DOKTOROK

Az alábbi beszéd azon az ünnepségen hangzott el, amelyen a Ferencz József-egyetem tanácsa arany diplomát adott át Agyagási Károlynak és Jancsó Benedeknek.

Két öreg ember áll önök előtt mélyen megindulva, szívökben a hála és köszönet érzésével eltelten. Harmadik társunkat betegsége akadályozta meg, hogy jelen lehessen. Lélekben ő is itt van s azért azt hiszem, hogy tolmácsolója lehetek az ő érzelmeinek és az ő gondolatainak is.

Ez a három öreg ember tizenegy lustrummal ezelőtt lépte át a *kolozsvári egyetem* kapujának küszöbét ez egyetem időben legelső hallgatóinak sorában. Ötven esztendeje mult, hogy átvettük doktori oklevelünket és az egyetem akkori kásságnak szenteljük az emberiség, nemzetünk és hazánk javára. És most, ötven Rector Magnificusa előtt fogadalmat tettünk, hogy életünket a tudományos mun-évvvel később a Ferencz József-Tudományegyetem tekintetes Tanácsa olyan nagy kitüntetésben részesít, amelyet egyedül csak az egyetem adhat meg volt tanítványainak, mikor az egyetemek régi és dicséretes szokását követve, nekünk ez ötvenedik évforduló emlékezetére arany doktori oklevelet adományoz.

Ebben a kitüntetésben sokkal nagyobb része van az isteni gondviselésnek, amely megengedte nekünk; hogy egy félszázadon keresztül becsületesen és tisztességben dolgozhassunk, mint csekély érdemeinknek, ha ugyan voltak ilyenek. Azt is érezzük, hogy a nagytekintetű Egyetemi Tanácsot ez elhatározásában egy nagy nevelői gondolat is vezette. Meg akarta mutatni jelenlegi hallgatóságának, hogy ez az egyetem nem tartja tanítói és nevelői kötelességét kimerítettnek azzal, ha tanítványait, mielőtt kibocsátaná az életbe, ellátja a legnemesebb, a legértékesebb szellemi és erkölcsi útravalóval, – hanem az Alma Mater, az édesanya szemével végig kíséri őket életük későbbi folyamán is, – örvendve sikereiknek, osztozva örömeikben és résztvéve fájdalmaikban, amelyek következményei az emberi élettel együtt járó csalódásoknak.

Ebben az ünnepélyes órában lehetetlen, hogy lelki szemeinkkel vissza ne tekintsünk az egyetem életének első quinquenniumára, arra az időszakra, amelyben mi tanítványai voltunk. Ebben a quinquenniumban a kolozsvári egyetem hallgatóságának maximális száma körülbelül 350–360-ra rugott. Akkora szám, amelyről a jelen idő közvéleménye egész határozottsággal hajlandó lenne megállapítani, hogy ilyen csekélyszámú hallgatóságért nem érdemes egy olyan költséges intézményt fenntartani, mint az egyetem.

E 350 ifjúból, – ha szabad magamat is oda számítani – kilenc egyetemi nyilvános rendes, öt címzetes nyilvános rendkívüli és több magántanár lett. Többen voltak, kiket tudományos és irodalmi munkásságuk elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia és a nagy irodalmi társaságok tagjaikká választottak. Még többen voltak, akik a közigazgatás, az oktatásügy, az igazságszolgáltatás és az egészségügy szolgálatában jutottak vezető állásokba. Ha a fát gyümölcséről lehet megismerni, akkor bátran elmondhatjuk, hogy a kolozsvári egyetem életének ez első ötéves korszakában sem termett rossz gyümölcsöket. Sőt nemcsak a magyarságot részesítette első termésének gazdagságából, hanem az Erdélyben lakó két nemzetiséget: a szászt és a román is. Román nemzetiségű tanuló társaink közül, akiknek száma akkor alig rugott 25–30-ra, Romániának egy főtörvényszéki elnöke lett, ketten pedig a román költői irodalom jeleseivé lettek, akiknek egyike, Cosbuc György a román költészet legnagyobbjainak sorában foglal helyet.

Ebben az első quinquenniumban az egyetemnek minden olyan külső anyagi eszköze hiányzott, amelyeket ma megszoktunk az egyetemi tanítás eredményességének és a tudományos munkálkodás feltételének tekinteni. Jóformán nem volt semmi egyebe, mint tanári kara.

Ezek a tanárok azonban mindent pótoltak. Kötelességüket, mint apostoli hivatást fogva fel, nemcsak tanító mestereink, hanem nevelő apáink is voltak. Mikó Imre, mikor az egyetemet 56 évvel ezelőtt az uralkodó képviselőjében megnyitotta, beszédében e szavakat mondotta: „A tudomány szövétnek, amely maga körül életadó világosságot és meleget terjeszt. Jaj annak, aki ezt a szövétneket a vak kezébe adja, mert az ott csóva lesz, amellyel felgyújtja feje fölött saját házáat!” – A mi tanáraink, mikor a tudomány szövétnekét kezünkbe adták, szemeinket is felnyitották, megtanítottak saját szemeinkkel látni, saját fejünkkel gondolkozni és itélni.

Egyik áldott emlékü tanárom, kinek fia később ez egyetem tanára lett s akinek unokája is ott ül ez egyetem tekintetes karának tagjai között, előadásai közben többször idézte Lessing e mondását: „Ha a Mindenható egyik kezében tartaná a kész igazságot, a másikban az igazság után való törekvést, én az utóbbit választanám“. A mi tanáraink lelkünkbe oltották az igazság után való törekvésnek szomjúságát. Megtanítottak az igazság keresésének módszerére, rászoktattak az objektív tudományos gondolkozásra és a kritikára. De nem állottak itt

meg: megtanítottak arra is, hogy ne legyünk elfogulva saját igazságunkban, hanem legyünk türelemmel és megértéssel mások igazsága iránt még akkor is, ha az ellenkeznék azzal, amit mi igazságnak ismertünk meg. Ily módon egy nagy erkölcsi elvvel – a türelem és a megértés elvével termékenyítették meg, a mi szigorúan tudományos és objektív kritikai gondolkozásunkat.

Igy, alakult meg már ebben az első quinquenniumban az a szellemi és erkölcsi légkör, amely valóságos karakterisztikója lett a kolozsvári egyetemnek, amelyet a későbbi tanári nemzedék nemcsak átvett az elődöktől, hanem gyarapított és gazdagabbá is tett s amely idő folytán nemes és drága hagyománya lett ennek az egyetemnek. Ez a szellemi és erkölcsi légkör, ez a féltve őrzött és ápoltnemes hagyomány tette a kolozsvári egyetemet világító Pharos-szá a magyar birodalom keleti felében, amely áldást hozó fényét és melegét egyformán osztotta szét faji és vallási különbség nélkül Erdély népeinek összeségére.

Egy, nagy világtörténeti zivatar ezt az egyetemet a Szamos partjáról a mai Csonka-Magyarország földjére sodorta. És önök uraim, akik ekkor az egyetem tanárai voltak; kénytelenek voltak az egyetemnek minden anyagi kincsét és minden földi gazdagságát ott hagyni az ellenség kezében, de magokkal hozták szent hagyomány és drága örökség gyanánt annak lelkét, annak szellemét, amely hivatva volt, úgy mint kezdetben, mindent pótolni. Ez a drága hagyomány, ez a szellemi és erkölcsi légkör volt az a nagy energia, amely Phönix-madár gyanánt hamvaiból feltámasztotta Csonka-Magyarországon a kolozsvári egyetemet. Ez a titkos hatású erő költöztette át a Szamos-parti Athént ide a Tisza partjára.

Hét évvel ezelőtt, mikor az ország fő kormányzója megnyitotta az egyetem második megalapításának ünnepét, nekem jutott a szerencse, hogy a régi tanítványok nevében üdvözölhessem a kolozsvári egyetem hamvaiból Phönixként újraéledt szegedi Ferencz József-Tudományegyetemet. Akkor azt mondtam: Ha szabad lenne életem munkásságának jutalmául valamit kérni az Istentől, azt kérném, hogy engedje meg, hogy ez az egyetem harmadik megalapításának ünnepét is megérhessem, de ott, ahol ezelőtt közel félszázaddal, jelen voltam az elsőnél.

Azóta hét esztendő telt el. Az a szellem, az a nemes hagyomány, amit önök a kolozsvári egyetem drága örökségül magokkal hoztak Szegedre, ez az idő alatt mélyen begyökerezett nemcsak Szeged város polgárságának, hanem a magyar Alföld népének szívébe is. Ez az egyetem itt már nem idegen többé. E város polgárságának és az Alföld magyar népének karjai ölelik át, hogy innen soha többé el ne eresszék, bármi történjék.

A mult emlékezetének hatása alatt az öreg tanítványok lelke megfiatalodott és szívökben felcsendül a régi diák nóta: *Gaudeamus igitur!* – És mikor mélyen megindulva, szívünkben a hála és a köszönet érzésével eltelten átvesszük a Rector Magnificus kezéből aranydoktori oklevelünket és kilépünk az egyetem kapuján nem annyira az életnek, mint inkább annak az ismeretlen tartománynak útjára, amelyből még soha sem tért vissza utazó, az öreg emberek gyengülő hangján ugyan, de ifjú lelkesedéssel szívünkben, búcsúzóul azt kiáltjuk, hogy ez az Alma Mater, ez az Universitas Scientiarum nemcsak *ad multos annos, sed per omnia saecula saeculorum vivat, crescat, floreat!*

(Szeged)

Jancsó Benedek

BÉKE A KIRÁLY PORAI FÖLÖTT?

„Béke a király porai fölött“ című közleményünk (Széphalom 1928. 3–4. szám) kaptuk az alábbi aláírás nélküli cikket, amelyet csak azért közlünk, hogy esetleges félreértéseket eloszlassunk.

Megdöbbenve olvastam a *Széphalom* mult számában azt a néhány sort, amellyel *Béke a király porai fölött* c. közleményüket bevezették. Megdöbentett az az idézőjel, amibe az erdélyi lélek került s a hatsoros bevezetésből burkolt volta mellett is kihangzó gyanúsítás, amelynek igaztalan voltát – ha ugyan odaát olvashatják – minden erdélyi magyar testvérem joggal érezheti a maga sérelmének.

Még egy éve sincs, hogy elhagytam Erdélyt, ahol születtem, ahol egész eddigi életemet éltem s ahol kilenc évig ettem a kisebbségi sors sokszor könnyekkel sózott keserű kenyere. Úgy, érzem hát, hogy van némi jogom reflektálni erre a támadásra, melyre erdélyi magyar testvéreim érthető okokból nem reagálhatnak.

Az erdélyi magyarság az összeomlás után új hazája keretei közé beilleszkedve sem feledkezett meg pillanatra sem arról, hogy mivel tartozik az egyetemes magyarságnak. Ha ezt a dolog természeténél fogva nem is hangoztatja, lelkéből tíz év mondhatatlan szenvedései sem irtották ki ragaszkodását a magyar államisághoz, melytől önhibáján kívül és akarata ellenére szakították el. Elbocsátott, évek óta nyomorgó tisztviselők ezrei, megvert, megkínzott, üldözött magyarok sebei, megölt áldozatok bőven omló vére erre a beszédes tanúság. Az erdélyi magyarság a történelem viharának pusztító csapásai között mindig határozott erővel és méltóságteljesen állott. Mi nem változtattuk egyik napról a másikra politikai és társadalmi felfogásunkat, míg az anyaországban

minden átmenet nélkül polgári gondolkozásúakból szocialisták, majd egyik napról a másikra kommunisták lettek az emberek. Mi néma fájdalommal, hideg elzárkózottsággal fogadtuk a bevonuló román csapatokat, pedig tudtuk, hogy örökös ittmaradásra rendezkednek be Erdélyben s 1919 augusztusában Budapest elfoglalásának hírére házaikba vonultunk, hogy ne lássa az uralkodó nemzet a fájdalom és megalázottság könnyeit szemeinkben. Mi mérhetetlen politikai és gazdasági előnyöket adtunk fel évekig tartó passzív magatartásunkkal, míg a csak néhány hónapra megszállott anyaország meghunyászkodva türte a románok szemérmetlen fosztogatásait.

Hogy egy uralkodó nekrológja *lojális* hangon íródik, azon értelmes ember fenn nem akadhat. A halál szele elsöpri az elköltözött testével együtt emberi gyarlóságait is s az emlékezés tisztultabb szférába emeli őt, azt ragyogtatva meg csupán, ami benne jó és nemes volt életében. *De mortuis nil, nisi bene*. Régi, banális igazság ez, szinte szégyenlem leírni. És ha ezt még a magunk fajta kis emberekkel szemben is ildomos dolog gyakorolni, ugyan ki próbálná meg az állam fejének koporsója felett lépni a föltétlen igazmondás mezejére? S ugyan hogy merné ezt megpróbálni Romániában, a Balkán legsötétebb államában a kisebbségi magyar sajtó, mely minden lojalitása mellett is a gyanakvó rosszindulat, titkos kémkedések s a drákói cenzura polipjának karjai között vergődik? Nem teszi bizony ezt. Nemcsak azért, mert az ellenkezője ildomtalanság lenne, de azért sem, mert tudja a kötelességét saját életérdekén kívül a magyar kisebbségével szemben is. Az egyre pusztuló felekezeti iskolákon kívül a sajtó ma már az egyetlen szervezet, amely egységbe fűzi, irányítja a romániai magyarság életét s amely a magyar jövőbe vetett bizalom el-elalvó fáklyáját mindig új erővel lobbantja lángra a küzdelmes kisebbségi élet csillagtalán éjszakájában. Jól tudja a sajtó minden munkása, hogy ezt a mérhetetlenül fontos produktivitást meggondolatlan és hiábavaló kuruckodással bűn lenne veszélyeztetnie.

Az erdélyi lélek ismeretét nem nekrológokon és elkerülhetetlenül szükséges lojális nyilatkozatokon keresztül kell keresgélni. Azt a heroikus küzdelmet kell megfigyelni, amelyet intézményei védelmében üldözve, bántva, kenyéértelenül is lankadatlanul vív magyarságáért, azokat az eredményeket, melyeket a világ legmostohább viszonyai között elért kulturájának konzerválásában, s irodalmának kivirágztatásában. Aki ezt meglátja és megérti, annak szemeiben a csodálat és testvérfájdalom könnyei csillannak meg, ha elcsatolt testvéreiről valahol szó esik.

F. K

*

Válasz F. K. megjegyzéseire. A névtelen cikkíró félreértette intencióinkat. Mi nem akartunk még csak távolról sem gyanúsítani. Hiszen a *Széphalom* minden sora azt mutatja, hogy együttérzünk erdélyi testvéreink sorsával. „Erdély“-rovatunk pusztán léte is ezt bizonyítja. Azért közöltük kommentár nélkül az oláh király halála alkalmából megjelent magyar cikket, mert nem akartunk rámutatni nyíltan: Ime, ilyen hangon, kénytelen ma az erdélyi magyarság számot vetni a politikai realitásokkal! Most aztán kénytelenek vagyunk elmondani ezt... hogy az erdélyi magyarság nem feledkezik meg magyarságáról, mi legalább is olyan jól tudjuk, mint a névtelen cikkíró. Nem akartunk mi fönnakadni azon, hogy az erdélyi magyar folyóirat lojális hangon ír az oláh király, elhunytáról. Cikkünket nem is az erdélyieknek szántuk, hiszen a *Széphalom* be sem juthat Erdélybe. Az itthoni illúziókban érzélgő magyaroknak akarjuk megmutatni, hogy íme, Erdélyben már nem légüres térben csinálják a politikát és nem naív frázisokkal, sírva-vigadó, tétlen könnyekkel. Igen, ismerjük meg végre az erdélyi lelket. Ezt a célt szolgálta multkori közleményünk. A névtelen cikkíró fölszólalása is azt bizonyítja, hogy vannak keserű igazságok, amiket idehaza még nem látunk, de amiket egyszer mégis nevükön kell nevezni. Ez a név pedig nem más, mint a megszállott területek magyarságának szellemi leigázása, amely hasonlatos az abszolutizmus korának irodalmi állapotához, azzal a különbséggel, hogy akkor a mostaninál százszorta enyhébb cenzura nehezedett a bizakodó magyar lélekre. *Szerk.*